2026-yil
7-son

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
7-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
7-son

378.011.3-051:376.36

BO‘LAJAK LOGOPEDLARNING DUDUQLANUVCHI BOLALAR BILAN ISHLASH BO‘YICHA KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-TARIXIY ASOSLARI

Mirkamilova Noilaxon Mirsardarovna,
Nizomiy nomidagi O‘zMPU
Talabalar amaliyoti bosh mutaxassisi

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak logopedlarning duduqlanuvchi bolalar bilan korreksion-pedagogik ishlarni olib borish bo‘yicha kasbiy kompetentligini shakllantirishning nazariy va tarixiy asoslari tahlil qilingan. Duduqlanish nuqsonini o‘rganish va bartaraf etishning ilmgacha bo‘lgan davrdan tortib zamonaviy bosqichgacha bo‘lgan evolyutsiyasi, shuningdek pedagogika fanida “kasbiy kompetentlik” tushunchasining nazariy talqinlari yoritilgan. Tadqiqot asosida bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligining beshta tarkibiy komponentidan iborat original tuzilmaviy modeli diagnostik-gnostik, korreksion-texnologik, kommunikativ-psixologik, konstruktiv-loyihaviy va reflektiv-baholovchi komponentlar - taklif etilgan. Tarixiy tajriba bilan zamonaviy kompetentsiyaviy yondashuv o‘rtasidagi uzviylik asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: duduqlanish, logopediya tarixi, kasbiy kompetentlik, bo‘lajak logoped, kompetentsiyaviy yondashuv, korreksion-pedagogik faoliyat, kompetentlik tarkibi.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ СРЕДСТВ ПРИ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ЛОГОПЕДОВ К РАБОТЕ С ЗАИКАЮЩИМИСЯ ДЕТЬМИ В ПРОЦЕССЕ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. в статье анализируются теоретические и исторические основы формирования профессиональной компетентности будущих логопедов в области коррекционно-педагогической работы с заикающимися детьми. Освещена эволюция изучения и преодоления заикания от донаучного периода до современного этапа, а также теоретические трактовки понятия «профессиональная компетентность» в педагогической науке. На основе исследования предложена авторская структурная модель профессиональной компетентности будущего логопеда, включающая пять компонентов: диагностико-гностический, коррекционно-технологический, коммуникативно-психологический, конструктивно-проектировочный и рефлексивно-оценочный. историческим опытом и современным компетентностным подходом.

Ключевые слова: заикание, Обоснована преемственность между история логопедии, профессиональная компетентность, будущий логопед, компетентностный подход, коррекционно-педагогическая деятельность, структура компетентности.

THE USE OF DIGITAL TOOLS IN PREPARING FUTURE SPEECH THERAPISTS TO WORK WITH STUTTERING CHILDREN THROUGH INDEPENDENT STUDY

Abstract. the article analyzes the theoretical and historical foundations of forming the professional competence of future speech therapists in correctional-pedagogical work with stuttering children. The evolution of studying and overcoming stuttering, from the pre-scientific period to the modern stage, is examined, along with theoretical interpretations of the concept of "professional competence" in pedagogical science. Based on the research, an original structural model of a future speech therapist's professional competence is proposed, comprising five components: diagnostic-gnostic, correctional-technological, communicative-psychological, constructive-design, and reflective-evaluative. The continuity between historical experience and the modern competency-based approach is substantiated.

Key words: stuttering, history of speech therapy, professional competence, future speech therapist, competency-based approach, correctional-pedagogical activity, structure of competence.

Bo‘lajak logopedlarni duduqlanuvchi bolalar bilan korreksion-pedagogik faoliyat yuritishga tayyorlash masalasi zamonaviy maxsus pedagogika fanining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Biroq bu tayyorgarlikning amaliy-metodik jihatlarini (mustaqil ta’lim, o‘quv dasturlari, aniq texnologiyalar) samarali tashkil etish uchun, avvalo, ikkita fundamental masalaga aniqlik kiritish zarur: birinchidan, duduqlanish nuqsonini o‘rganish va bartaraf etish tarixi qanday bosqichlarni bosib o‘tgan va bu tarixiy tajriba bugungi kunda qanday ahamiyat kasb etadi; ikkinchidan, “kasbiy kompetentlik” tushunchasi pedagogika fanida qanday talqin etiladi va u aynan logoped mutaxassisligi kontekstida qanday mazmun-mohiyat kasb etadi. Ushbu ikki masalaga nazariy-tarixiy jihatdan aniqlik kiritmasdan turib, bo‘lajak logopedlarni tayyorlashning amaliy modelini ishlab chiqish yetarlicha asoslangan bo‘lmaydi.

Shu bois mazkur maqolaning maqsadi - duduqlanish nuqsonini o‘rganish va bartaraf etishning tarixiy evolyutsiyasini, shuningdek pedagogika fanida kasbiy kompetentlik tushunchasining nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ularga tayangan holda bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligining tarkibiy-mazmuniy modelini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: birinchidan, duduqlanishni o‘rganish va bartaraf etish tarixining asosiy davrlarini tizimlashtirish; ikkinchidan, pedagogika fanida “kasbiy kompetentlik” tushunchasining nazariy talqinlarini tahlil qilish; uchinchidan, bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligi tarkibiy qismlarini aniqlash; to‘rtinchidan, tarixiy tajriba bilan zamonaviy kompetentsiyaviy yondashuv o‘rtasidagi bog‘liqlikni asoslash.

Duduqlanish tarixi va uni bartaraf etish metodikasi bo‘yicha ilmiy adabiyotlarda XX asrning ikkinchi yarmida N.A.Vlasova, Ye.F.Rau, N.A.Cheveleva, S.A.Mironova, G.A.Volkova kabi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan klassik yondashuvlar keng yoritilgan. Bu yondashuvlar nutqning bosqichma-bosqich murakkablashuvi, qo‘l mehnati faoliyati orqali nutqni tartibga solish, logopedik ritmika kabi g‘oyalarga asoslangan. Biroq ushbu ishlarning aksariyati amaliy-metodik xarakterga ega bo‘lib, tarixiy-genetik tahlilga nisbatan kamroq e’tibor qaratilgan.

Pedagogika fanida kasbiy kompetentlik muammosi ham keng tadqiq etilgan yo‘nalish hisoblanadi. Mavjud tadqiqotlarda kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi hamda ularni amalda yuqori darajada qo‘llay olish qobiliyati sifatida ta’riflanadi, bunda alohida bilim va malakalarning emas, balki har bir yo‘nalish bo‘yicha integrativ bilim va harakatlarning o‘zlashtirilishi muhim ahamiyat kasb etishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, umumpedagogik tadqiqotlarda ishlab chiqilgan kasbiy kompetentlik modellarining maxsus pedagogika, xususan, logopediya yo‘nalishi bo‘yicha tor ixtisoslashtirilgan ko‘rinishi hozirgacha yetarlicha ishlab chiqilmagan, bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy tahlil metodi (duduqlanishni o‘rganish tarixining davrlarga bo‘linishi va har bir davr xususiyatlarini aniqlash uchun), tushunchaviy kategorial tahlil metodi (“kasbiy kompetentlik” tushunchasining mazmun-mohiyatini ochish uchun), modellashtirish metodi (bo‘lajak logopedning kasbiy kompetentligi tarkibiy modelini ishlab chiqish uchun) hamda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni sintez qilish metodlaridan foydalanildi.

Duduqlanishni o‘rganish va bartaraf etish tarixining asosiy davrlari, duduqlanish nuqsonini o‘rganish tarixi bir necha bosqichni o‘z ichiga oladi. Ilmgacha bo‘lgan davrda (qadimgi Sharq, qadimgi Misr va Hindiston sivilizatsiyalarida) nutq buzilishlari asosan jismoniy nuqsonlar bilan bog‘lab tushuntirilgan. Qadimgi Yunonistonda Gerodot va Gippokrat duduqlanish muammosini birinchi bo‘lib ilmiy kuzatish ob'ektiga aylantirgan, Gippokrat esa bu holatni miya faoliyati bilan bog‘lagan. Qadimgi Rimda nutq nuqsonlari ko‘proq jismoniy kasalliklar oqibati sifatida talqin etilgan. O‘rta asrlarda buyuk mutafakkir Abu Ali ibn Sino o‘zining mashhur “Tib qonunlari” asarida duduqlanishni davolash masalalariga alohida to‘xtalgan, bu esa Sharq tibbiyoti va pedagogikasining nutq

nuqsonlarini bartaraf etishga qo‘shgan ilk hissasi sifatida katta ahamiyatga ega. Uyg‘onish davrida Fransua Rable nutqning rivojlanishini bolaning psixik va jismoniy tarbiyasi bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqqan bo‘lsa, XVII-XVIII asrlarda Ya.A.Komenskiy bola nutqini erta yoshdan tarbiyalashning ahamiyatini asoslab bergan.

XVIII asr oxiridan boshlab ilmiy bosqich boshlanadi: XIX asrning ikkinchi yarmida logopediya mustaqil fan sifatida shakllana boshlaydi, XX asr boshida esa nemis olimi A.Kussmaul duduqlanishning ilk ilmiy klassifikatsiyasini ishlab chiqadi. Rossiyada va keyinchalik butun ittifoq hududida, jumladan O‘zbekistonda, logopedlar mutaxassisligi maxsus ta’lim muassasalarida rasman joriy etiladi. XX asrning o‘rtalari va ikkinchi yarmida N.A.Vlasova va Ye.F.Rau tomonidan nutqning besh bosqichli shakli (uyg‘unlashgan, aks ettirilgan, savol-javob, hikoya qilish, mustaqil nutq) asosidagi tizimli metodika, N.A.Cheveleva tomonidan qo‘l mehnati faoliyati jarayonida nutqni tartibga solish metodikasi, S.A.Mironova tomonidan umumiy nutqni rivojlantirish dasturi bilan uzviy bog‘liq korreksion mashg‘ulotlar tizimi, G.A.Volkova tomonidan esa logopedik ritmika - nutq, harakat va musiqani sinxronlashtirishga asoslangan metodika ishlab chiqiladi. Bu davr duduqlanishni bartaraf etishning ilmiy-metodik negizini shakllantirgan klassik bosqich sifatida baholanishi mumkin.

Zamonaviy bosqich (XX asr oxiri - XXI asr) kompleks, individuallashtirilgan va kompetentsiyaviy yondashuvga asoslangan yangi metodikalar, raqamli texnologiyalar hamda oilaviy-hamkorlik modellarining rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Ushbu bosqichda logoped mutaxassisidan nafaqat klassik metodikalarni bilish, balki ularni har bir bolaning individual xususiyatlariga moslashtirish, zamonaviy diagnostika vositalaridan foydalanish va uzluksiz kasbiy o‘z-o‘zini rivojlantirish qobiliyatiga ega bo‘lish talab etiladi.

Pedagogika fanida “kasbiy kompetentlik” tushunchasining nazariy talqinlari, “Kasbiy kompetentlik” tushunchasi zamonaviy pedagogika fanida mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi hamda ularni amaliyotda yuqori samara bilan qo‘llay olish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Bunda muhim jihat shundaki, kasbiy kompetentlik alohida bilim yoki ko‘nikmalarning yig‘indisi emas, balki har bir mustaqil faoliyat yo‘nalishi bo‘yicha bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlarning integrativ, o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘lishidir.

Ilmiy adabiyotlarda kasbiy kompetentlikning beshta asosiy turi ajratiladi: maxsus kompetentlik - kasbiy faoliyatni yuqori darajada egallash va uni yanada rivojlantirishni rejalashtirish qobiliyati; ijtimoiy kompetentlik - hamkorlikda ishlash va faoliyat natijalari uchun javobgarlikni his qilish qobiliyati; shaxsiy kompetentlik - o‘z faoliyatini mustaqil tahlil qilish (refleksiya) va kasbiy deformatsiyalarga qarshi turish qobiliyati; individual kompetentlik - kasbiy-shaxsiy o‘sish va o‘z-o‘zini takomillashtirishga intilish; asosiy (bazaviy) kompetentsiyalar - o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish va samarali faoliyat yuritish uchun zarur umumiy bilim va

ko‘nikmalar. Kasbiy kompetentlikning shakllanishi, o‘z navbatida, bir necha bosqichni bosib o‘tadi: qobiliyatni aniqlash, uni tarbiyalash, amaliyotda chiniqtirish, o‘ziga ishonchni mustahkamlash va nihoyat, yuqori kasbiy mahorat (“rahbarlik”) darajasiga erishish.

Ushbu umumpedagogik model bo‘lajak logoped faoliyatiga tatbiq etilganda, bir qator o‘ziga xosliklarni hisobga olishni taqozo etadi: logopedning kasbiy faoliyati nafaqat pedagogik, balki tibbiy-psixologik bilimlarni ham o‘zida mujassam etadi, uning ob'ekti esa nozik va individual xarakterga ega bo‘lgan bola shaxsi hisoblanadi. Shu sababli umumpedagogik kompetentlik tuzilmasini logopediya sohasi, xususan, duduqlanish nuqsoni bilan ishlash kontekstida ixtisoslashtirish zarurati yuzaga keladi. Bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligi: tarkibiy model

Yuqorida keltirilgan tarixiy-nazariy tahlil asosida bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligining beshta o‘zaro bog‘liq tarkibiy komponentdan iborat modelini taklif etish mumkin.

Diagnostik-gnostik komponent duduqlanish nuqsonining shakli (klonik, tonik yoki aralash), darajasi va kelib chiqish sabablarini aniqlash, bolaning nutqiy, harakat-motor va psixologik holatini har tomonlama baholash bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu komponent bo‘lajak logopedning kuzatuvchanligi, tahliliy fikrlashi va diagnostik xulosalar chiqara olish qobiliyatiga asoslanadi, chunki noto‘g‘ri yoki yuzaki diagnostika keyingi barcha korreksion ishning samarasizligiga olib kelishi mumkin.

Korreksion-texnologik komponent tayyorlov, mashq qiluvchi va mustahkamlash davrlariga mos klassik va zamonaviy metodikalarni - nutqning besh bosqichli shakli, logopedik ritmika, nafas va relaksatsiya mashqlari, qo‘l mehnati faoliyati orqali nutqni tartibga solish usullarini - amaliyotda qo‘llay olish qobiliyatini anglatadi. Bu komponent nazariy bilimning bevosita amaliy mahoratga aylanishini ta'minlaydi va shu bois bo‘lajak logopedning kasbiy tayyorgarligida markaziy o‘rin tutadi.

Kommunikativ-psixologik komponent bola va uning oilasi bilan ishonchli pedagogik muloqot o‘rnatish, bolaning logofobiya kabi psixologik to‘siqlarini yumshatish, tarbiyachilar va ota-onalar bilan hamkorlik qilish ko‘nikmalarini qamrab oladi. Duduqlanuvchi bola ko‘pincha nutqiy muloqotdan qochishga moyil bo‘lgani sababli, logopedning empatik, sabr-toqatli va ishonch uyg‘otuvchi muloqot uslubi korreksion ishning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Konstruktiv-loyihaviy komponent har bir bola uchun uning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda korreksion dastur va mashg‘ulot ssenariysini mustaqil loyihalashtirish qobiliyatini bildiradi. Bu komponent bo‘lajak logopedning ijodiy fikrlashi, tayyor metodikalarni mexanik tarzda emas, balki ijodiy moslashtirib qo‘llay olish layoqatini nazarda tutadi. Reflektiv-baholovchi komponent esa o‘z faoliyati natijalarini tahlil qilish, erishilgan va erishilmagan natijalar sabablarini aniqlash, xatolar ustida ishlash va kasbiy mahoratni uzluksiz oshirib borish

qobiliyatini ifodalaydi. Aynan shu komponent orqali bo‘lajak mutaxassis o‘zining kasbiy faoliyatini doimiy takomillashtirish, ya’ni “o‘quvchi mutaxassis” (lifelong learner) sifatida shakllanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Ushbu beshta komponent bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning har biri alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida shakllanishi lozim. Masalan, diagnostik-gnostik komponentsiz to‘g‘ri tuzilgan korreksion dastur bo‘lishi mumkin emas, kommunikativ-psixologik komponentsiz esa eng mukammal texnologiya ham amalda samara bermaydi. Mazkur komponentlarning mazmuni va asosiy ko‘rsatkichlari 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. Bo‘lajak logopedning duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash bo‘yicha kasbiy kompetentligi tarkibiy modeli

Komponent	Mazmuni	Asosiy ko‘rsatkichlari
Diagnostik-gnostik	Duduqlanish shakli, darajasi va sabablarini aniqlash, bolaning nutqiy-psixologik holatini baholash	Nutqiy karta tuzish, differensial diagnostika ko‘nikmasi, kuzatuvchanlik
Korreksion-texnologik	Klassik va zamonaviy metodikalarni (besh bosqichli nutq shakli, logopedik ritmika, nafas mashqlari) amaliyotda qo‘llash	Mashg‘ulot ssenariysini tuzish va o‘tkazish mahorati, texnika va usullarni tanlay olish
Kommunikativ-psixologik	Bola va oila bilan ishonchli muloqot, logofobiyani yumshatish, hamkorlik	Empatiya, nutqiy muloqot madaniyati, ota-onalar bilan ishlash ko‘nikmasi
Konstruktiv-loyihaviy	Individual korreksion dastur va mashg‘ulot rejasini loyihalashtirish	Maqsadga muvofiq reja tuzish, ijodiy yondashuv, moslashuvchanlik
Reflektiv-baholovchi	O‘z faoliyati natijalarini tahlil qilish va kasbiy mahoratni oshirish	O‘z-o‘zini baholash, xatolar ustida ishlash, uzluksiz o‘z-o‘zini rivojlantirish

Kasbiy kompetentlikni shakllantirishning umumpedagogik shart-sharoitlari, yuqorida tavsiflangan tarkibiy komponentlarning samarali shakllanishi bir qator umumpedagogik shart-sharoitlarga rioya qilinishini talab etadi. Birinchi shart - nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlash, ya’ni har qanday nazariy mavzu talabaga zudlik bilan amaliy vaziyotga tatbiq etish imkoniyati bilan birga taqdim etilishi. Ikkinchi shart - kasbga bo‘lgan ichki motivatsiyani shakllantirish, chunki duduqlanuvchi bolalar bilan ishlash sabr-toqat

va chuqur ichki mas'uliyatni talab qiladigan faoliyat turi hisoblanadi. Uchinchi shart - bilimlarning fanlararo integratsiyasi, xususan, logopediya, pedagogik psixologiya, fiziologiya va tibbiyot sohalaridagi bilimlarning o‘zaro uyg‘unlashtirilgan holda o‘zlashtirilishi. To‘rtinchi shart - tajribali mutaxassislar (nazoratchi-mentor) bilan hamkorlikda ishlash imkoniyatining yaratilishi, bu esa talabaga real kasbiy muhitni kuzatish va undan o‘rganish imkonini beradi. Beshinchi shart - talabaning o‘z kasbiy o‘sishini muntazam ravishda kuzatib borishi va baholashi uchun shaffof mezonlar tizimining mavjudligi.

Ushbu shart-sharoitlarning majmuiy tarzda ta'minlanishi, birinchi navbatda, oliy ta’lim muassasasining o‘quv-uslubiy tizimiga, o‘qituvchilarning kasbiy mahoratiga va ta’lim muhitining umumiy sifatiga bog‘liq bo‘lib, bu masala alohida, chuqurroq tadqiqot mavzusini tashkil etadi.

Tarixiy tajriba va zamonaviy kompetentsiyaviy yondashuv o‘rtasidagi uzviylik

Duduqlanishni bartaraf etish tarixini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy kompetentsiyaviy yondashuvning asosiy g‘oyalari - individuallashtirish, bosqichma-bosqichlik, kompleks ta’sir - allaqachon klassik metodikalarda mavjud bo‘lgan. N.A.Vlasova va Ye.F.Rau tomonidan taklif etilgan nutqning besh bosqichli shakli aslida zamonaviy ma'noda “korreksion-texnologik kompetentlik”ning ilk ilmiy ko‘rinishi, G.A.Volkova metodikasidagi kompleks (nutq-harakat-musiqa) yondashuv esa bugungi integrativ kompetentlik g‘oyasining tarixiy asosi sifatida qaralishi mumkin. Shu bilan birga, zamonaviy bosqich bu tarixiy tajribani sifat jihatidan yangi darajaga - kasbiy kompetentlikning barcha komponentlarini uyg‘un va ongli tarzda shakllantirish darajasiga ko‘taradi, bunda bo‘lajak mutaxassisning nafaqat tayyor metodikalarni bilishi, balki ularni mustaqil tahlil qilishi, moslashtirishi va refleksiv baholashi talab etiladi.

Shunday qilib, tarixiy tajriba bilan zamonaviy kompetentsiyaviy yondashuv o‘rtasida uzilish emas, balki mantiqiy davomiylik mavjud: klassik metodikalar zamonaviy kompetentlik modelining mazmuniy “negizi” bo‘lib xizmat qiladi, kompetentsiyaviy yondashuv esa bu negizni tizimli, integrativ va shaxsga yo‘naltirilgan tarzda qayta ishlab chiqishga imkon beradi.

O‘tkazilgan tarixiy-nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak logopedlarni duduqlanuvchi bolalar bilan ishlashga tayyorlashning samarali modelini ishlab chiqish uchun, avvalo, ushbu sohaning tarixiy evolyutsiyasini va kasbiy kompetentlik tushunchasining nazariy mazmunini chuqur anglash zarur. Duduqlanishni o‘rganish tarixi ilmgacha bo‘lgan, klassik ilmiy va zamonaviy bosqichlarni bosib o‘tgan bo‘lib, har bir bosqich o‘ziga xos g‘oyaviy meros qoldirgan. Kasbiy kompetentlik esa integrativ tushuncha sifatida bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlarning yaxlit birligini ifodalaydi.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan bo‘lajak logopedning kasbiy kompetentligi tarkibiy modeli (diagnostik-gnostik, korreksion-texnologik, kommunikativ-psixologik, konstruktiv-loyihaviy va reflektiv-baholovchi komponentlar) oliy ta’lim

muassasalarida logopediya yo‘nalishi o‘quv dasturlarini takomillashtirish, mustaqil ta’lim topshiriqlarini loyihalashtirish hamda talabalarning kasbiy tayyorgarlik darajasini baholash mezonlarini ishlab chiqish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu modelning har bir komponentini amaliy diagnostika vositalari orqali chuqurroq o‘rganish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibn Sino (Avitsenna). Tib qonunlari (Канон врачебной науки). – Toshkent: Fan.
2. Куссмауль А. Классификация расстройств речи. – Germaniya, XIX asr oxiri.
3. Власова Н.А., Рау Е.Ф. Логопедическая работа с заикающимися дошкольниками. – М.: Просвещение (va keyingi nashrlari).
4. Чевелева Н.А. Исправление заикания у школьников в процессе обучения: Пособие для логопедов. – М.: Просвещение, 1978. – 112 с.
5. Миронова С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях: Книга для логопеда. – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС.
6. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика: Учебник для студентов вузов. – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС.
7. История логопедии [Elektron resurs] // Spravochnick.ru ilmiy-uslubiy portali.
8. Заикание: история и обзор современного состояния проблемы [Elektron resurs] // CyberLeninka ilmiy elektron kutubxonasi.
9. Pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish yo‘llari [Elektron resurs] // Universal Publishings ilmiy jurnali.
10. Pedagogning kasbiy kompotentligini shakllantirishning pedagogik asoslari [Elektron resurs] // CyberLeninka ilmiy elektron kutubxonasi.
11. Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов / Под ред. Л.С. Волковой, С.Н. Шаховской. – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС.

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694